ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 3

Globális kihívások és nemzetgazdasági alkalmazkodás: a gazdaságpolitikai fegyelem intézményesítése Svédországban

GYŐRFFY DÓRA[1]

A tőkepiacok globális liberalizációja az 1980-as évektől kezdődően jelentősen leszűkítette a gazdaságpolitika mozgásterét az önálló valutával rendelkező kis nyitott országokban. A cikk Svédország esetét vizsgálja meg, mely a magas állami újraelosztási szint ellenére sikeresen alkalmazkodott az új kihívásokhoz a gazdaságpolitikai fegyelem intézményesítése révén. A monetáris és fiskális politika szabályalapú megközelítése az integrált tőkepiacok által jelentett korlátokat figyelembe véve a korábbi svéd modellhez hasonlóan a gazdaságpolitika négy alapvető célkitűzését szolgálja: a növekedést, magas szintű foglalkoztatottságot, társadalmi egyenlőséget és az árstabilitást. A közös célkitűzések mellett a két korszakot összeköti a gazdaságpolitikai konszenzus és a társadalmi bizalom, mely a siker alapvető feltétele volt mindkét rendszerben.

Journal of Economics Literature (JEL) kód: E60, F43, O52, P11

I. Bevezetés

A tőkepiacok nemzetközi szintű liberalizációja, mely az 1980-as évektől kezdve gyorsult fel, új lehetőségeket és kockázatokat jelent az önálló valutával rendelkező kis nyitott országok számára. A bővülő forrásokból származó haszon mellett a gyakori válságoknak jelentős gazdasági és társadalmi költségei vannak. A liberalizációból fakadó előnyök ezért semmiképpen sem nevezhetőek maguktól értetődőnek, mely megfontolást különböző empirikus kutatások is megerősítenek: a fejlődő országok tapasztalatait elemezve Prasad és szerzőtársai (2003): 34 azt találták, hogy míg a kereskedelmi liberalizációnak erőteljes növekedésgyorsító hatása van, a pénzügyi liberalizáció és a gazdasági növekedés között nem figyelhető meg hasonló lineráris összefüggés. A szerzők fő következtetése, hogy a globalizáció jótékony hatásai csak bizonyos feltételek (pl. makrogazdasági stabilitás és stabil intézményi környezet) megléte mellett érvényesülnek, melyek hiánya a kis nyitott országokban felnagyítja a globalizációból fakadó hátrányokat.

Svédország kiváló példája a globális kihívásokhoz való nemzetgazdasági alkalmazkodásnak. Míg az 1990-es évek elején a pénzügyi válság a korábban ünnepelt „svéd modell” bu-

[1] Győrffy Dóra a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karának adjunktusa. E-mail: dora.gyorffy@econ.unideb.hu. A cikk korábbi változatához fűzött értékes észrevételekért köszönetet szeretnék mondani Csaba Lászlónak és egy névtelen bírálónak.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 4

kását vetítette előre, ma már Svédországot a világ három legversenyképesebb országa között tartják számon[2]. Mindez annál is inkább meglepő, mivel az állami újraelosztás mértéke jelenleg is nagyon magas[3], melyet korábban a versenyképesség fő gátjának tartottak[4]. Az esettel kapcsolatosan a cikk két alapvető kérdésre keresi a választ: 1. Milyen intézkedéseknek köszönhető a jelenlegi siker? 2. Mi tette ezeket az intézkedéseket politikailag lehetségessé és fenntarthatóvá? A cikk fő tézise, hogy a tőkepiaci integráció időszakában a monetáris és fiskális stabilitás intézményesítése nyújtja a legmegfelelőbb keretet a svéd gazdaságpolitika négy hagyományos célkitűzésének, a növekedés, teljes foglalkoztatottság, a társadalmi szolidaritás és az árstabilitás megteremtéséhez. Az 1990-es években kitörő pénzügyi válság rádöbbentette mind a politikai elitet, mind az állampolgárokat arra, hogy a hagyományos svéd modell korábban fennálló feltételei megszűntek, és új megoldást kell kitalálni a gazdaságpolitikai kihívások kezelésére. A válság során kialakult konszenzus lehetővé tette a konszolidációt és a makrogazdasági döntéshozatal korlátok közé szorítását, melyet az intézkedések sikere az elmúlt 10 évben megerősített, és ezzel fenntarthatóvá tette a reformokat.

A fenti gondolat kifejtéséhez először áttekintem a hagyományos svéd modell fő jellemzőit és a modell feltételeit. Ezután bemutatom, hogyan erodálódott először a belső, majd a külső feltétel az 1970-es évektől kezdődően, melyek két időszakban makrogazdasági instabilitáshoz, majd recesszióhoz vezettek. A harmadik rész az 1990-es évek intézményi reformjait tárgyalja, melyek új keretet biztosítottak a gazdaságpolitika fő célkitűzéseihez. A negyedik rész a modellváltás politikai feltételeit mutatja be. Zárásként a cikk a svéd esetből levonható gazdaságpolitikai tanulságokat fogalmazza meg.

II. Gazdasági csodától a pénzügyi válságig: a svéd modell[5] 1932–1992 között. A svéd modell eredete és működése

A svéd modellt általában az univerzális jóléti állammal és a korporatista hagyományokkal azonosítják[6]. Bár ez a definíció megragadja a svéd gazdaságpolitika leginkább megkü-

[2] A Világgazdaság Fórum 2005-ös felmérése szerint Finnország és az Egyesült Államok után Svédországé a harmadik legmagasabb versenyképességi index. A felmérést lásd: http//www.weforum.org

[3] Az állami kiadások mértéke 2005-ben a GDP-hez viszonyítva 59,9 százalék volt. Forrás: Európai Bizottság (2005): 208.

[4] A jóléti állam végéről lásd pl. Mishra (1999).

[5] Sokan vitatják, hogy beszélhetünk-e egyátalán svéd modellről. Lindbeck (1998): 59 érvelése szerint az 1960-as évek közepéig a svéd gazdaságpolitika nem különbözött jelentősen a többi nyugat-európai országétól, és ezért nem beszélhetünk egy egyedi modellről. Továbbá a modell nem tervezés eredményeként született, hanem több száz egyedi döntés eredménye volt. A cikkben a modell kifejezést Lundberg (1985): 3 alapján használom, aki a modellt a következőképpen definiálja: a) gazdaságpolitikai elmélet b) ideális teljesítmény c) általánosítás a svéd gazdaság aktuális működéséről.

[6] Lásd pl. IMF (2001): 5

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 5

lönböztető vonásait, figyelmen kívül hagyja azonban a modell más fontos elemeit, melyek ugyan kevésbé tekinthetők egyedinek, a sikeres működéshez viszont elengedhetetlennek bizonyultak. A következőkben röviden bemutatom, milyen gazdaságpolitikai alapjai és feltételei voltak a hagyományos modellnek.

A modell eredete az 1920-as évek gazdasági recessziójához köthető, mikor az ipari termelés 25 százalékkal esett, a munkanélküliség elérte a 25 százalékot a bérek 35 százalékos esése ellenére[7]. A válság után az üzleti ciklusok kilengéseinek mérséklése és a teljes foglalkoztatottság a gazdaságpolitika elsődleges céljává vált. Az 1932-ben hatalomra kerülő szociáldemokraták ezt a gazdasági aktivitás magas szinten tartása mellett vélték elérhetőnek, melynek elsődleges feltétele a versenyképesség fenntartása és a makrogazdasági stabilitás volt.

A különböző gazdaságpolitikai célok összehangolásában a fő kihívást a teljes foglalkoztatottság által kiváltott bérinfláció kezelése okozta[8]. A problémára két szakszervezeti közgazdász, Gosta Rehn és Rudolf Meidner talált megoldást 1948-ban[9]. A Rehn-Meider modell rendszerszemléletben tárgyalja, hogyan lehet egyidejűleg megvalósítani a gazdaságpolitika négy fő célkitűzését: a növekedést, a teljes foglalkoztatottságot, a társadalmi egyenlőséget és az árstabilitást.

A modell szigorú fiskális politikát tételezett fel a gazdaság túlfűtöttségének a megakadályozására és az inflációs nyomás csökkentésére. A fiskális fegyelem egyben a közösségi megtakarítások növelését is jelentette, mely a társadalom és az iparpolitika révén a gazdaságpolitika más célkitűzéseit szolgálta. A fegyelem fenntartásához alapvető volt a magas szintű foglalkoztatottság, mely biztosította az állam bevételeit. A magas szintű foglalkoztatottság fenntartásának eszköze a bérek reális szinten tartása volt, mely a jövedelempolitikán keresztül valósult meg.

A jövedelempolitikában a szolidáris bérpolitika a „hasonló bér hasonló munkáért” elvben jelent meg, tehát a bérek nagysága nem függött a cég jövedelmezőségétől. Ennek megvalósítása a munkavállalói és a munkáltatói szakszervezetek közötti, az 1938-as saltsjöbadeni megállapodás óta jellemző békés együttműködés fenntartásán múlott. A szolidaritás mellett ez a típusú jövdelempolitika a versenyképesség javításához is hozzájárult az elmélet szerint, hiszen az átlagos jövedelmezőségű cégek igényeihez igazított bért a kevésbé jövedelmező cégek nem bírták kifizetni, ezért kiszorultak a piacról, tehát a gazdaság termelékenysége nőtt. A felszabadult munkaerőt a kormány aktív munkaerő-piaci politi-

7 Lundberg (1985): 6.

8 A probléma a gazdasági válság utáni időszak túlfűtöttségének tapasztalataiból adódott. A korai szociáldemokrata gazdaságpolitika leírását adja Erixon (2000): 3–5.

9 Angolul 1953-ban publikálták. Lásd: Rehn et al (1953).

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 6

kája révén a magasabb produktivitású cégek és szektorok felé terelték. Az átlagosnál magasabb produktivitású cégek az alacsony bérek révén extraprofitra tettek szert, melyet magas adók terheltek és a kormányzat számára a kiválasztott szektorokba való beruházásokat finanszírozták.

A jövedelempolitika által biztosított alacsony infláció mellett a monetáris politika feladata is a versenyképesség fenntartása volt a kamatok alacsonyan tartása révén, melyek megkönnyítették a beruházások finanszírozását. 1971-ig, a Bretton Woods-rendszer összeomlásáig, szigorúan rögzített árfolyamrendszer volt érvényben, és leértékelést csupán alapvető egyensúlytalanságok esetén lehetett a Nemzetközi Valutaalappal egyeztetve végrehajtani. Ez azt jelentette, hogy a többi országnál magasabb inflációs szint vagy alacsonyabb termelékenység a valuta reálfelértékelődéséhez és ezáltal a versenyképesség gyengüléséhez vezetett. Ezért a modell egyik különösen fontos feltétele volt, hogy a külpiaci versenyképesség megőrzése érdekében a bérek kialakításában az export szektor cégei játsszák a vezető szerepet, ami azt jelentette, hogy a bérek nem emelkedhettek jobban, mint a termelékenység és a külföldi árszint[10].

A teljes foglalkoztatottság és a versenyképes gazdaság megteremtését biztosító intézkedéseket kiegészítette a jóléti állam kiterjesztése, mely a szociáldemokrata kormányok társadalmi egyenlőséget biztosító törekvését szolgálta. Mivel a svéd modellt a piacgazdaság keretein belül képzelték el, a jóléti állam révén a termelés államosítása helyett megvalósult a fogyasztás államosítása[11]. A bölcsőtől sírig gondoskodó állam minden polgárának biztosította az ingyenes egészségügyi ellátást és oktatást, csakúgy, mint a magas jövedelemhelyettesítést a munkanélküliek, családok és nyugdíjasok részére. A programok finanszírozására a magas progresszív jövedelem és vagyonadó szolgált.

Az 1960-as évek közepéig a modell sikeresnek bizonyult, 1,5–2,5 százalék munkanélküliség mellett megvalósult a teljes foglalkoztatottság, míg a szakszervezetek közötti harmonikus együttműködés biztosította a jövedelempolitika fegyelmezettségét és az alacsony inflációt. A négyszázalékos növekedés mellett az üzleti ciklusok váltakozása mérsékelt maradt, bár ahogy az 1. táblázatból kiderül, a termelékenység elmaradt a jelenlegi eurózóna tagjainak akkori teljesítményétől.

[10] Az ún. EFO model /Edgren – Faxen – Odher (1973)/ szerint a külpiaci versenytől elszigetelt szektorokban jelentkező béremelkedés a közös munkaerőpiac miatt előbb-utóbb az exportszektorban is jelentkezik, befolyásolva a versenyképességet.
[11] Lundberg (1985): 13.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 7

1. tábla: Fő makrogazdasági mutatók Svédországban és az EU-12-ben 1961–1973

	Növekedés	Termelékenység	Fogalkoztatottság	Egységnyi munkaerő költség	Infláció
Svédország	4,1	2,1	73,9	-0,2	4,9
EU-12	5,1	3,2	64,2	0,1	5,1

Forrás: Európai Bizottság (2005): 196 és 208

A munkaerő-piaci konszenzus erodálódása és az 1970-es évek egyensúlytalanságai

A modell kezdeti sikere megerősítette a döntéshozókat a tervezés lehetőségeiben, és egyre ambíciózusabb célok elérésére sarkallta a szociáldemokrata kormányokat. A növekvő állami szektor[12], melyre a kevésbé produktív cégektől kiszoruló munkaerő foglalkoztatása miatt került sor, nagyban hozzájárult a célkitűzések radikalizálódásához. A növekedési célkitűzést egyre inkább háttérbe szorították a poszt-materialista értékek, mint például a környezetvédelem és a társadalmi szolidaritás[13]. A bértárgyalások során a szigorúan rögzített valuta fegyelmező ereje megszűnt, hiszen a Bretton Woods-rendszer összeomlása után a lebegő árfolyamok korábban az árfolyamrendszer kiigazíthatóvá vált, és ezért a többi országénál magasabb infláció vagy alacsonyabb termelékenység nem feltétlenül vezetett azonnali versenyképesség-csökkenéshez[14]. Mindez azt eredményezte, hogy az export szektor cégei helyett a növekvő közszféra szakszervezetei fogalmazták meg elvárásaikat, melynek során erőteljes hangsúlyt kapott a mobilitás személyes költsége. A követelések során ezért a nagyobb munkahely-biztonságot és a teljes foglalkoztatottság régiós megvalósítását célozták, míg a társadalmi egyenlőség fontossága átalakította a „hasonló bér hasonló munkáért" elvet „hasonló bér minden munkáért" elvvé[15]. A békés kapcsolatok fenntartását tovább nehezítette a szakszervezetek által kontrollált ún. munkavállalói alap (wage-earners' fund) létrehozása, melynek révén a szakszervezetek növelni akarták a befolyásukat a cégek irányításában. A cégek vezetői ezt a magántulajdon veszélyeztetésének látták, és filozófiájukban megerősödtek a szabadpiaci elemek[16]. A svéd modell egyik alapvető jellemzője, a békés munkaerő-piaci koordináció veszélybe került.

[12] 1960 és 1975 között az állami foglalkoztatottság aránya Svédországban 12,8 százalékról 25,5 százalékra nőtt, míg az európai OECD államokban az emelkedés sokkal mérsékeltebb volt: 10,4 százalékról 15,4 százalékra. Landesmann – Vartiainen (2000): 238.

[13] Mjoset (1987): 420 a szociális mozgalmak három fajtáját különbözteti meg. A „vörös hullám" sztrájkokkal és tüntetésekkel az ipari struktúra átalakulása ellen tiltakozott. A „kék hullám" a magas adók ellen emelt szót, míg a „zöld hullám" a mezőgazdasági területek elnéptelenedése ellen tiltakozott.

[14] Bergström (2005): 1.

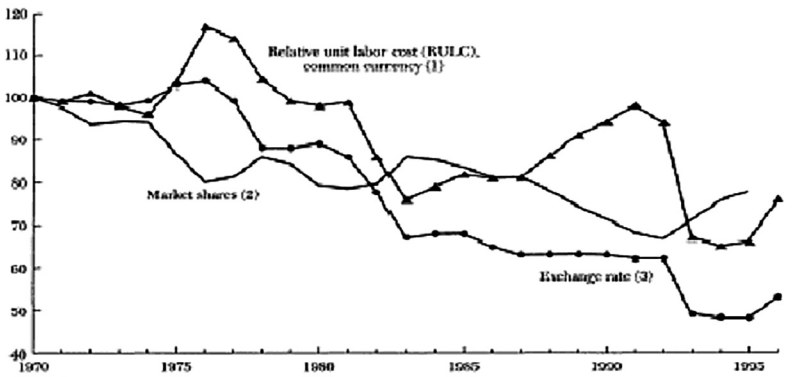
[15] Lindbeck (1997): 1282.

[16] Martin (2000): 255.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 8

Bár a fenti tünetek már az 1960-as évek közepétől egyértelműek voltak, csak a nemzetközi gazdasági helyzet romlásával jutottak felszínre. Az első olajválság utáni nyersanyagár-növekedés fa- és vasexportja miatt először hatalmas profitot hozott Svédországnak, mely azonban a bérek emelkedésében jelentkezett[17] és csökkentette a gazdaság versenyképességét, ahogy ezt a piaci részesedés alakulása is mutatja az 1. ábrán. A gazdasági recesszió és a versenyképesség drasztikus romlása komoly export- és növekedés-lassulást eredményezett.

1. ábra: Relatív munkaerő-költség (RULC), piaci részesedés és árfolyam 1970–1995

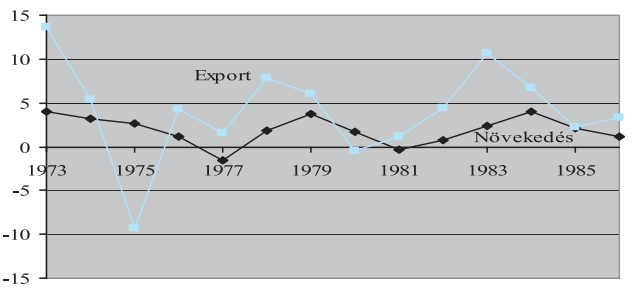

Forecast for 1996 by KI.
1. Measured in Swedish kronor.
2. Share of Swedish export volumes in import volumes of other OECD countries.
3. See note in figure 3a.

Figure 3b. RULC, Exchange Rate and Market Shares, Sweden, 1970–1996, index 100=1970, Manufacturing
Sources: SCB and National Institute of Economic Research (KI).

Forrás: Lindbeck (1997): 1287

2. ábra: Svéd export- és GDP-növekedés 1973–1986

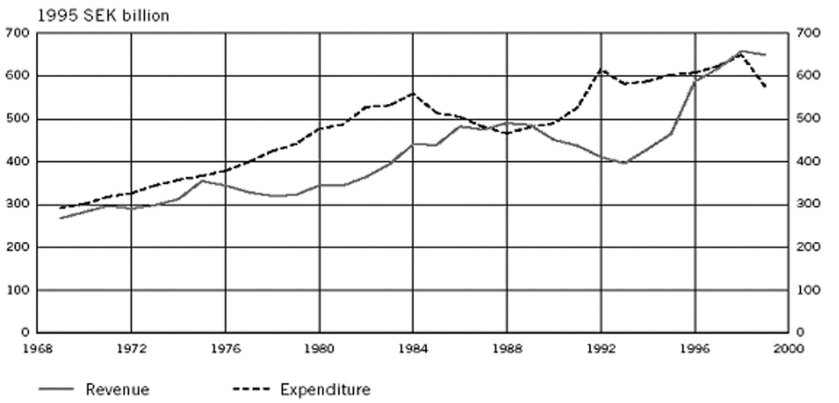
Forrás: Pekkarinen (1992): 307

[17] Mjoset (1987): 422

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 9

A gazdasági lassulásra a kormányzat hagyományos keynesi megoldásokat alkalmazott, melynek elsődleges célja a munkahelyek megvédése volt. A versenyképesség javítása érdekében 1976–77-ben összesen 16 százalékkal értékelték le a koronát. A fiskális politika fő eszközei a recesszió kezelésére az állami szektor kiterjesztése, a csődközeli cégek államosítása és a cégek termelésének támogatása volt.[18] Az intézkedéseket részben a növekvő adók finanszírozták, melyek egyben csökkentették az elkölthető jövedelem nagyságát, és így lassították az import keresletét. A finanszírozás másik csatornája a növekvő költségvetési hiány volt, melyet a 3. ábra illusztrál.

3. ábra: A központi kormányzat bevételei és kiadásai 1968-2000

Forrás: Lindh – Ohlsson (2000): 87

A korona leértékelése (1. ábra) és a kormányzati költekezés együttes hatásaként az export és a gazdaság növekedése 1978-tól kezdődően felgyorsult (2. ábra). A gyorsabb növekedés azonban nem járt együtt a költségvetési hiány csökkenésével, többek között azért, mert a cégek számára kiutalt támogatások, melyek a GDP 2 százalékát tették ki, a fellendülés után is folytatódtak. Bár a jobbközép kormányzat tervei között szerepelt a jóléti állam kiadásainak csökkentése, a szociáldemokraták visszatérése a hatalomra 1982-ben azt jelentette, hogy a terveket nem valósították meg, hanem inkább 10, majd még 16 százalékkal leértékelték a koronát a versenyképesség visszanyerése érdekében, mely egy rövid ideig valóban sikeresnek bizonyult, és az export és a növekedés felgyorsult.

[18] Az intézkedések bővebb kifejtését lásd. Erixon (2000): 31–33.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 10

Tőkepiaci liberalizáció és pénzügyi válság

Az 1970-es évek egyensúlytalanságai után az 1980-as évek legfontosabb reformja a tőkeáramlások liberalizálása volt, melytől a döntéshozók nagyobb versenyt és növekvő tőkepiaci hatékonyságot vártak el[19]. A döntés egyik fontos indoka volt, hogy a svéd multinacionális cégek tranzakcióit egyre nehezebb volt kontrollálni, és ezért a szabályozások nagyrészt értelmüket vesztették. A szabályozások lazításához az is hozzájárult, hogy a bankok kötelező jellegű államkötvény-vásárlásainak kiszorító hatása volt a vállalatokra és a háztartásokra. A liberalizáció nagyobb versenyhez és növekvő kockázatokhoz vezetett, többek között mivel a piaci szereplők feltételezték, hogy a kormányzat nem fogja engedni a bankok csődjét[20]. A háztartások hitelállománya 1986 és 1989 között a GDP 40 százalékáról 58 százalékra nőtt. A kölcsönök elsősorban ingatlanvásárlást és fogyasztást finanszíroztak, mely egyrészt felhajtotta az ingatlanárakat, másrészt pedig növelte az inflációt (lásd 4. ábra). A helyzetet tovább rontotta, hogy egészen 1989-ig a svéd állampolgárok nem vihették külföldre a pénzüket, és ezért a hitelexpanzió a hazai gazdaságba áramlott, túlfűtöttséget eredményezve.

A tőkepiaci liberalizáció és az abból adódó túlfűtöttség komoly válságot jelzett előre. A Mundell-Fleming tételből[21] adódóan a szabad tőkeáramlás mellett a kormányzatnak választania kellett az önálló monetáris politika és az árfolyamstabilitás között. Az exportnak való kitettséget tekintve, a kormányzat 1987-ben rögzítette a korona árfolyamát az ECU-höz. A rögzítés azt jelentette, hogy a versenyképesség fenntartása csak akkor volt lehetséges, ha a kereskedelmi partnerekhez hasonlóan alakul az infláció, vagy a magasabb inflációt kompenzálja a gyorsabb termelékenység-növekedés. A korábbi gazdaságpolitika miatt egyik feltétel sem volt jelen az 1980-as években. A túlfűtöttség miatt komoly inflációs nyomás volt jelen a gazdaságban, melyet a jövedelempolitika egyre kevésbé volt képes a bérek szinten tartásával megfékezni. Az export-orientált, magasan képzett munkaerőt alkalmazó cégek egyre kevésbé voltak hajlandóak alávetni magukat a központi megállapodásnak, mivel a nem kellő mértékű bérdifferenciálás megnehezítette számukra, hogy a legképzettebbeket magukhoz vonzzák[22]. A jövedelempolitika decentralizációja jelentősen hozzájárult a bérek emelkedéséhez (1. ábra). Az inflációs nyomás mellett a gazdaság termelékenysége is jelentősen elmaradt a versenytársakétól[23], mivel a cégeknek nyújtott támoga-

[19] A tőkepiaci liberalizáció Svédországban a globális tendenciáknak megfelelően történt, tehát nem egyedi jelenség. A globális liberalizáció okairól lásd Győrffy (2005a): 72–73.

[20] Burkhard-Pazarbasioglu (1998): 19.

[21] Lásd. Mundell (1963) és Fleming (1962).

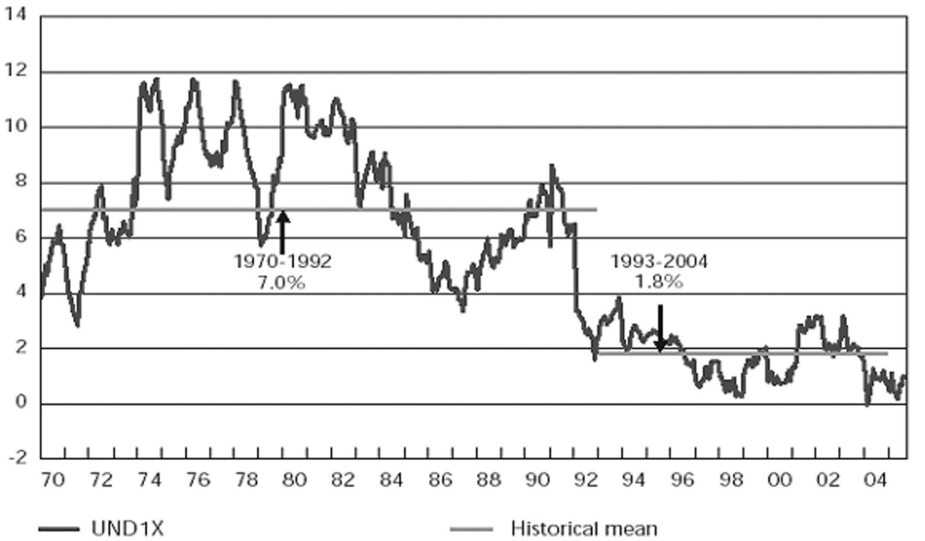
[22] Pontusson-Swenson (1996): 247.

[23] Svédország termelékenysége 1974–1985 között átlag 0,4 százalékkal nőtt, míg a jelenlegi eurózóna-beli országok átlaga 1,1 százalék volt. 1986–1990 között a termelékenység-növekedés még mindig mindössze 0,8 százalék volt, szemben az EU-12 1–5 százalékával. Forrás: Európai Bizottság (2005): 196 és 208.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 11

tások és a rendszeres leértékelések miatti magas jövedelmezőség nem nyújtott kellő ösztönzést a dinamikus szektorokba való befeketetésre és a termelékenység javítására[24].

4. ábra: Az infláció alakulása Svédországban 1970–2005

Megjegyzés: UNDIX: maginfláció.
Forrás: Heikensten (2005): 6

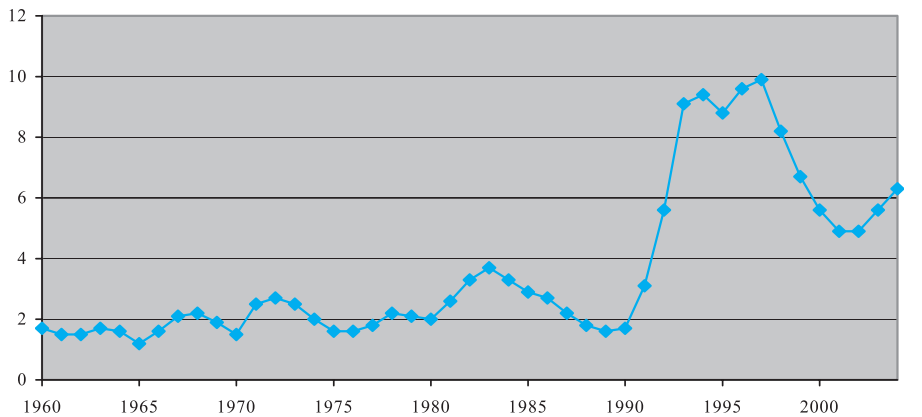
Az infláció emelkedése és a termelékenység lassú növekedése a rögzített árfolyamrezsim alatt komoly reálfelértékelődéshez vezetett: a fajlagos munkaerőköltségek megnőttek és a versenyképesség romlott (lásd 1. ábra). A külső konjunktúra lassulásával az 1990-es évek elején az exportbevételek jelentősen csökkentek, ami a munkanélküliség növekedéséhez vezetett. Míg korábban ezt a helyzetet a korona leértékelésével oldották meg, a Riksbank ezúttal ragaszkodott a rögzített árfolyamhoz. A versenyképesség romlása miatt azonban a rögzített árfolyam egyre kevésbé volt hiteles, és ezért a spekuláció kivédésére a kamatemelés elkerülhetetlen volt. A helyzetet a rosszul időzített adóreform tovább rontotta, melynek során a fogyasztás adóterhei nőttek, míg a lakáshitelek támogatását visszavonták. Az eredmény a belső fogyasztás és az ingatlanárak összeomlása, mely megrengette a pénzügyi szektort. A rossz bankhitelek aránya 1993-ra a GDP 11 százalékára nőtt[25], és a

[24] Erixon (2000): 33.
[25] A bankválság leírásában elsősorban Burkhard-Pasarbasioglu (1998) tanulmányára támaszkodom.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 12

kormányzatra egyre nagyobb nyomás nehezedett a beavatkozásra. 1992-ben a kormány (az ellenzék aktív támogatásával) deklarálta, hogy minden banki kötelezettség teljesítve lesz, és nem volt felső határ szabva a beavatkozás költségeinek. A bankkonszolidáció végleges költsége a GDP 4 százalékát tette ki, mely a többi északi országgal összehasonlítva, ahol jóval magasabbak voltak a költségek, sikeresnek minősíthető[26].

5. ábra: A munkanélküliség alakulása 1960–2004

Forrás: Riksbank www.riksbank.se

A külső és belső kereslet összeomlása 13 százalékos munkanélküliséghez vezetett, mely az előző időszakhoz képest kiemelkedően magasnak tekinthető (lásd 5. ábra). A válság alapjaiban kérdőjelezte meg a svéd modellt: a jövedelempolitika centralizálása és a periodikus leértékelések helyett új megoldást kellett találni a gazdaságpolitika fő célkitűzéseinek megvalósítására.

III. Az új svéd modell: a gazdaságpolitikai fegyelem intézményesítése

A válság megállításához a korona leértékelése elkerülhetetlenné vált. 1992 novemberében lebegő árfolyamot vezettek be a korábbi rögzítés helyett. Az 1980-as évekkel ellentétben azonban a leértékelés nem a vége, hanem a kezdete volt a gazdaságpolitikai reformoknak, melyek során a korábbi időszak egyensúlytalanságai után intézményesítették a makrogazdasági fegyelmet. A következőkben először a reformok fő elemeit tekintem át – a válság utáni konszolidációt, a költ-

[26] A többi északi országban bekövetkező bankválságról bővebben lásd Dress-Pazarbasioglu (1998).

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 13

ségvetési intézmények reformját és a monetáris politika átalakítását –, majd az új modell sikerességét értékelem a svéd gazdaságpolitika hagyományos célkitűzéseinek a tükrében.

Költségvetési konszolidáció a válság után

A válság megállítása után a kormányzat strukturális reformokat hirdetett, melynek fő elemei a kor szellemének megfelelően a dereguláció, privatizáció és a strukturális reform volt. Az állami szektorban a költségvetés konszolidálása volt az elsődleges feladat. A 10 százalék feletti hiány és a növekvő adósságállomány (lásd 2. tábla és 5. ábra) kezelésére 1995-ben olyan csomagot vezettek be, mely egyrészt növelte a bevételeket, másrészt négy év alatt 9 százalékkal csökkentette a kiadásokat. A jóléti kiadásokat 3 százalékkal csökkentették, részben a juttatások csökkentésével, részben várakozási időszak bevezetésével a betegellátási és munkanélküliségi segélyekre. A nyugdíjkiadások csökkentését rövid távon a nyugdíjak nominális értékének ideiglenes csökkentésével, hosszú távon pedig a nyugdíjrendszer megreformálásával[27] érték el. A háztartásoknak juttatott transzferek mellett a vállalati támogatásokat is lefaragták a GDP-hez viszonyított 1 százalékponttal, míg az állami kiadásokon és beruházásokon 1,5 százalékpontot spóroltak. A kományzat látható elkötelezettsége a stabilizáció mellett növelte a befektetők bizalmát, mely a csökkenő kockázati prémiumban jelent meg. A csökkenő kamatszolgálat javította a konszolidációs teljesítményt és tovább erősítette a kedvező várakozásokat. A beinduló növekedés megnövelte az adóbevételeket, egy pozitív spirált hozva létre a fegyelem – bizalom – növekedés között. Az eredmény felülmúlta a várakozásokat: a költségvetési egyenleg javulása 1994 és 1998 között 11 százalék volt, 1,5 százalékponttal több, mint tervezték.

2. tábla: Költségvetési konszolidáció 1994–1998

	1994	1995	1996	1997	1998
Bevételek	59,7	59,2	63,7	62,8	62,5
Adó	49,8	49,9	54,1	54,2	53,9
Kamatok	5,8	5,8	5,5	4,9	4,7
Más	4,1	3,9	4,1	3,7	3,9
Kiadások	70,0	67,3	65,8	63,9	61,0
Transzferek háztartásoknak	25,6	23,7	22,9	22,3	22,9
Vállalati támogatások	7,2	7,7	7,4	6,8	6,1
Fogyasztás	27,2	25,8	26,2	25,8	26,9
Beruházás	3,0	2,9	2,0	2,4	1,4
Kamatszolgálat	6,8	7,1	7,2	6,6	5,7
Pénzügyi egyenleg	-10,3	-7,8	-2,1	-1,1	1,6
Elsődleges egyenleg	-9,5	-6,5	-0,4	0,6	2,6

Forrás: IMF (1998)

[27] A svéd jóléti rendszer egyes elemei reformjának részletes kifejtését nyújtja Semjén (1999): 334–343.

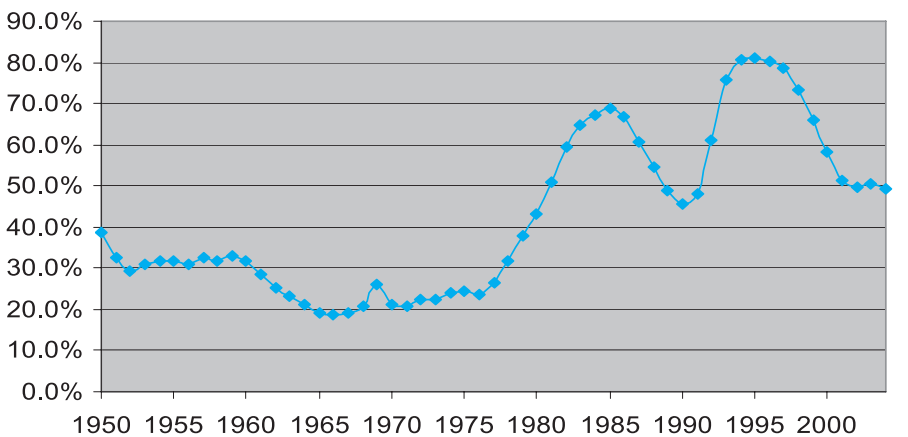
ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 14

A költségvetési fegyelem intézményesítése

A költségvetés konszolidációja a korábbi periódusokban is megtörtént: a túlfűtöttség időszakában a bevételek még meg is haladták a kiadásokat (2. ábra). A konjunktúra gyengülésével azonban az egyensúlytalanságok újratermelődtek. Az egyensúly megteremtése mellett ezért fontos feladat volt a hiány újratermelődésének megakadályozása, melyet a fegyelem intézményesítésével kívántak elérni.

A költségvetési szabályozások gyengeségének fő tünetei voltak a jelentős ciklikus érzékenység, az aszimmetrikus kiigazítások és az ebből fakadó adósságnövekedés csakúgy, mint az állami szektor növekedése. Bár a ciklikus érzékenységet általában az állami kiadások jelentős mértékéhez kötik, mely az automatikus stabilizátorok (pl. munkanélküli segély) révén reagál az üzleti ciklusokra, az empirikus tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy ez a reakció aszimmetrikus: míg lassulás esetén valóban jelentősen megnőnek a kiadások, konjunktúra idején korántsem csökkennek azonos mértékben.[28] A keynesi politika aszimmetrikus alkalmazása hosszú távon az állami szektor kiterjedését és az adósság növekedését eredményezte[29] (lásd 2. és 5. ábra).

6. ábra: A svéd adósságállomány alakulása 1950–2004

Forrás: Swedish National Debt Office www.rgk.se

[28] IMF (2005): 6, Lindh – Ohlsson (2000): 89–90. A svéd tapasztalat empirikus megerősítése Buchanan-Wagner (1977) elméleti tézisének, mely szerint demokratikus keretek között, ahol a politikusok alapvető célkitűzése a szavazatok maximálása, a keynesi anticiklikus elképzeléseket szükségszerűen aszimmetrikusan fogják alkalmazni: míg lassulás idején valóban deficitet halmoznak fel, konjunktúra idején a többletbevételeket inkább népszerűség-növelő intézkedésekre, pl. adócsökkentésre vagy többletkiadásokra fordítják.

[29] Lindh – Ohlsson (2000): 86–91.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 15

Az intézményi környezet jelentőségét a fenti problémák kezelésében Jürgen Von Hagen (1992) ismerte fel, aki bemutatta, hogy a költségvetési hiány nagyságát leginkább a költségvetési szabályozások szigorúsága magyarázza a tervezés, elfogadás és végrehajtás szakaszaiban. A szabályok a közösségi források elosztási dilemmájára adott válasznak tekinthetők, melyek azt a problémát próbálják kezelni, mikor a különböző csoportok az általuk kiharcolt közösségi javak teljes előnyét élvezik, míg a költségeknek csak egy töredékét kell viselniük.[30] Az érdekcsoportok dominanciáját a svéd költségvetési folyamatban például a vállalati szubvenciók recesszió utáni fenntartásában lehetett megfigyelni.

Az intézményi gyengeségek feltárásához Von Hagen (1992) tanulmánya alapján már 1992-ben hozzáláttak a svéd pénzügyminisztériumban Per Molander vezetésével. A közösségi források elosztási dilemmája valóban jelentős problémának bizonyult a költségvetés tervezésekor és elfogadásakor, mivel mindkét szakaszban az alulról felfelé történő építkezés volt a jellemző, azaz a költségvetés egésze csak a ráfordítás-igények benyújtása után alakult ki. Ez egyben azt is jelentette, hogy mivel a különböző szereplők maximalizálni igyekeztek a forrásaikat és minimalizálni a terheket, ösztönözve voltak arra, hogy a valós igényénél nagyobbat nyújtsanak be. A parlamenti szavazás során ezt a problémát tovább nehezítette, hogy a többletköltésről és a finanszírozási módról sokszor külön kellett szavazni, mely azt eredményezte, hogy míg a kiadásnövelés megkapta a szükséges jóváhagyást, a bevételnövelő intézkedés gyakran elbukott.[31] A végrehajtás szakaszában a nyílt végű kiadások okozták a fő problémát, mely nem kínált ösztönzőket a különböző hivataloknak a hatékony készpénzkezelésre és a megtakarításokra. A korlátok hiányában nem lehetett büntetni a többletköltekezést sem, és a hivataloknak nem voltak rákényszerítve a kompenzáló lépésekre. Végül a nagy számú költségvetési tétel, a költségvetésen kívüli alapok és az egy évnél hosszabb távú megfontolások feltüntetésének hiánya jelentősen csökkentette a költségvetés átláthatóságát.[32]

Az intézményi gyengeségek kezelésére számszerű és eljárási szabályokat vezettek be, és 1995-re megújították a költségvetési folyamatot[33]. Az adósság csökkentésére és az öregedő társadalom által jelentett kihívások kezelésére a kormányzat elkötelezte magát a GDP 2 százalékának megfelelő államháztartási többlet fenntartására az üzleti cikluson át. A többletről szóló szabály mellett minden költségvetési tételre kötelező kiadási plafont állapítottak meg, mely nemcsak a központi költségvetés kiadásait, hanem az önkormányzatok és a nyugdíjak kiadásait is érintette.

[30] A különböző szabályozások részletes kifejtését lásd: Győrffy (2005b): 759–763.

[31] Molander (2000): 200.

[32] Molander (2000): 196.

[33] A svéd költségvetési szabályok reformjának leírásakor elsősorban Molander (2000). Blondal (2001) és IMF (2003) leírására támaszkodom.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 16

A tervezési folyamatban bevezették a felülről építkező rendszert, azaz először a költségvetés sarokszámait és a minisztériumi kiadások felső korlátját állapítják meg, majd a minisztériumok szabadon döntenek a juttatások felhasználásáról. A felülről való építkezés elvét a parlamenti szakaszban is érvényesítették, melynek során a parlament három szakaszban dönt a költségvetésről. Tavasszal a költségvetés sarokszámait állapítják meg. Kora ősszel a 27 költségvetési terület kiadási plafonjáról szavaznak, míg az év végén már csak az egyes kiadási területeken belül van lehetőség változtatásra.

A végrehajtási szakaszban jelentősen növelték a rugalmasságot a ráfordítások terén, tehát a minsztériumok és hivatalok jelentős szabadságot élveznek például a humán erőforrások kezelésében. A nagyobb rugalmasság az egyik oldalon viszont szigorúbb ellenőrzést jelent a másik oldalon: a kibocsátás minőségének ellenőrzése (és az erre szolgáló módszertan kidolgozása) a reform egyik fontos eleme volt.[34] A jobb készpénzkezelés és az évvégi költekezés elkerülése érdekében a fel nem használt forrásokat az adminisztratív költségek 3 százalékáig és a transzferek 5 százalékáig át lehet vinni a következő évre. Ezzel párhuzamosan, ha egy minisztérium adósságot halmoz fel, azt is átviszi a következő évre.

A reformok a költségvetés átláthatóságára is komoly figyelmet szenteltek. A költségvetési dokumentumot 27 területre osztották fel, egyenként 20 költségtétellel. Az összes költségvetésen kívüli alapot integrálták az államháztartásba, és kötelező lett az adókedvezmények által okozott bevételkiesést is feltüntetni.

Végül az önkormányzatok pénzügyei is jelentősen javultak. A reform keretében növelték a felhasználások szabadságát, azonban 2000-re kötelezővé vált a kiegyensúlyozott költségvetés. A költségvetési egyensúly követelménye adóplafonnal is ki volt egészítve, hogy az önkormányzati adók növekedését akadályozzák.

A korábbi időszakokkal szemben a költségvetési egyensúly a válság elmúltával sem került veszélybe, és a rendszeres hiány helyett az államháztartási többlet lett a norma. Az adósság ennek megfelelően csökkent, mely a kamatszolgálat terheit csökkentette. Az eredményeket a 3. tábla összegzi.

3. tábla: Államháztartási mutatók 1999–2005

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Bevételek	59,0	58,2	59,0	56,8	56,8	58,7	58,2
Kiadások	57,7	54,8	54,4	55,8	56,4	57,1	56,9
Költségvetési egyenleg	1,3	3,4	4,6	1,1	0,4	1,6	1,4
Bruttó adósság	62,8	52,8	54,4	52,6	52,0	51,1	50,6
Kamatszolgálat	4,8	4,0	3,2	3,2	2,8	:	:

Forrás: European Commission (2005a): 210

[34] Blondal (2001): 49.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 17

A monetáris fegyelem intézményesítése

A költségvetési szabályozások erősítése mellett a monetáris politika is új intézményi alapokra került.[35] Míg korábban a monetáris hatóság feladata elsősorban a kormány gazdaságpolitikájának támogatása volt, többek között a kamatok alacsonyan tartásával, a stagfláció tapasztalatai után egyre inkább előtérbe került az alacsony infláció prioritása. Hivatalosan 1991-ben deklarálták az inflációs cél elsődlegességét a jegybank céljai között. Bár ez a politika a következő években rendkívül magas kamatokat eredményezett és hozzájárult a válság rendkívüli mélységéhez, a lebegésre való áttérés (1992. november) után az intézményi reformok folytatódtak. Az árfolyam-rezsim megváltoztatásával egyidejűleg bevezették az inflációs célkitűzés rendszerét[36], mely a rögzített árfolyamcél feladása helyett a monetáris politika nominális horgonya lett. Az árstabilitás 2 százalékos inflációban lett definiálva, és az inflációs célt ehhez képest ± 1 százalékban határozták meg. A stabilan csökkenő infláció (lásd. 4. ábra), a jó növekedési teljesítmény (8. ábra) és a monetáris döntéshozatal nagyfokú átláthatósága[37] növelte a jegybank hitelességét és hozzájárult ahhoz, hogy 1999-ben alkotmányba emeljék a jegybanki függetlenség elvét, melyet 1993-ban még elutasítottak.[38]

Az inflációs célkövetés rendszerének sikerét jelzi a különböző gazdasági szereplők inflációs várakozásainak egybecsengése (7. ábra). Ez a fajta konszenzus különösen fontos a bérmegállapodások létrejöttében, hiszen nagy eltérések az árszínvonal változásával kapcsolatosan jelentősen hátráltathatják a megegyezést. Az inflációs várakozások stabilizálódása jelentősen hozzájárult a bérmegállapodások eredményességéhez az 1980-as évek kudarcai után. Ezt az eredményességet jelzi, hogy míg a nominális bérek 1970 és 1997 között átlagban 8 százalékkal növekedtek, 1998 és 2003 között ez 3,5 százalék körülire csökkent.[39] Az alacsony infláció miatt viszont ez reálértékben magasabb növekedésnek felelt meg, mint a korábbi időszak nagyobb nominális emelései. Nem véletlen, hogy a svéd munkavállalói szakszervezet (LO) szerint a jegybank a bérből élők legjobb barátja.[40]

[35] A monetáris politika intézményi átalakulásának tágyalásában elsősorban Heikensten – Vredin (2002) tanulmányára támaszkodom.

[36] Az inflációs célkövetés rendszerének és eddigi tapasztalatainak összefoglalását nyújtja Jankovics (2005).

[37] A svéd jegybank filozófiája szerint semmilyen monetáris döntés nem igényli a nyilvánosság szándékos kizárását. Eszerint a belső döntések egyik fontos minőségi kontrollja a külső szereplők számára is meggyőző érvek felsorolása a monetáris döntésekkel kapcsolatosan. Az így kommunikált szakértelem nagyban segíti mind az inflációs előrejelzések hitelességét, mind az intézmény legitimitását. Lásd: Heikenstein – Vredin (2002): 30.

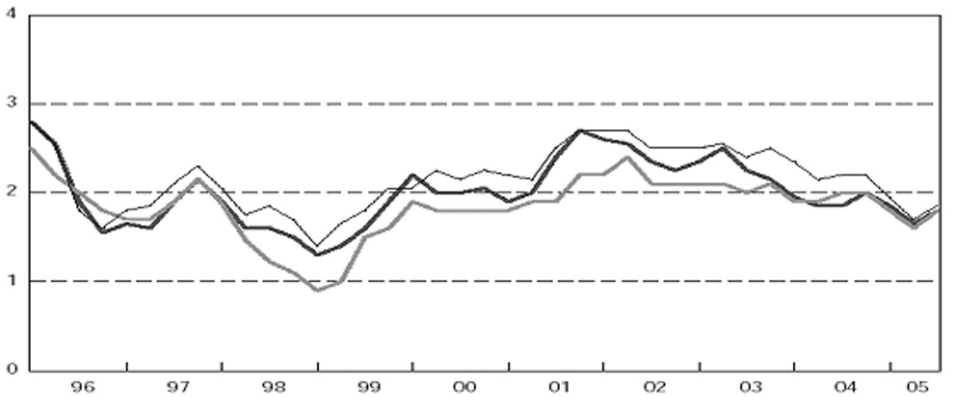
[38] Míg 1996-ban mindössze a népesség 37 százaléka tartotta a jegybankot hitelesnek, 1999-re ez az arány 55 százalékra nőtt. Heikenstein – Vredin (2002): 11.

[39] Bergström (2002): 2.

[40] Idézi: Heikenstein (2005): 8.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 18

7. ábra: Inflációs várakozások 1996–2005

Forrás: Heikensten (2005): 8

Az új svéd modell eredményei

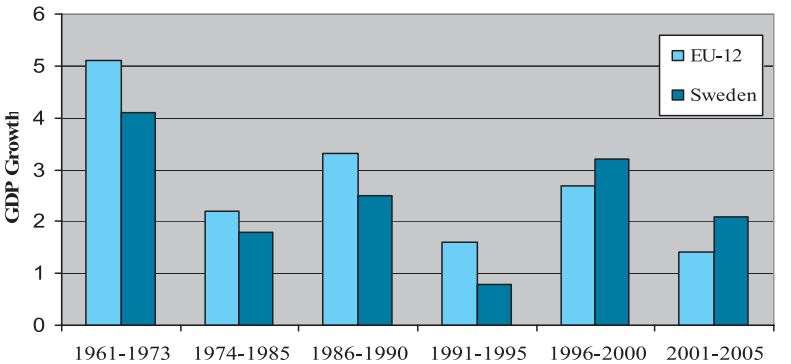
A makrogazdasági fegyelem intézményesítése a költségvetési egyensúly és az árstabilitás szempontjából mindenképpen sikertörténetnek mondható. A modell értékelésében mindazonáltal nem szorítkozhatunk pusztán az egyensúlyi mutatókra, hanem a gazdaságpolitika más célkitűzéseit is figyelembe kell venni. Ahogy az előző részben kifejtettem, a korábbi svéd modell négy fő célkitűzést próbált összehangolni: növekedés, teljes foglalkoztatottság, egyenlőség és árstabilitás. Ezek a célok az új svéd modell kialakítása során sem kérdőjeleződtek meg, ezért érdemes az eredményeket is ezek tükrében értékelni. Az árstabilitás eléréséről már volt szó, a következőkben ezért a másik három terület eredményeit fogom bemutatni.

A makrogazdasági fegyelem megszilárdítása együtt járt a növekedés újbóli felgyorsulásával. A 8. ábrán az is látszik, hogy míg a korábbi svéd modell növekedési teljesítménye jelentősen elmaradt a jelenlegi eurózóna tagországainak átlagától, az elmúlt 10 évben a tendencia megfordult, és Svédország jóval gyorsabban növekszik, mint az eurózóna. Ez jelentős részben a termelékenység gyorsulásának köszönhető, mely még a svéd gazdaságpolitika vezetőit is meglepetésként érte.[41]

[41] Heikensten (2005): 9, a svéd Riksbank elnöke szerint a termelékenység növekedésében valószínűleg a technológiai fejlődés, a nagyobb verseny és a dereguláció hatásai jelentkeznek, de a pontos magyarázatra még várni kell. Mindazonáltal a termelékenység növekedése jóval magasabb, mint az EU-12-ben. 1996-2000, valamint 2001 és 2005 között Svédország átlag termelékenység-növekedése 2,2, ill. 1,4, míg az EU-12 adata 1,1, ill. 0,3 százalék.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:29 PM Page 19

8. ábra: Növekedés Svédországban és az eurózónában 1961–2005

Forrás: Európai Bizottság (2005): 196 és 208.

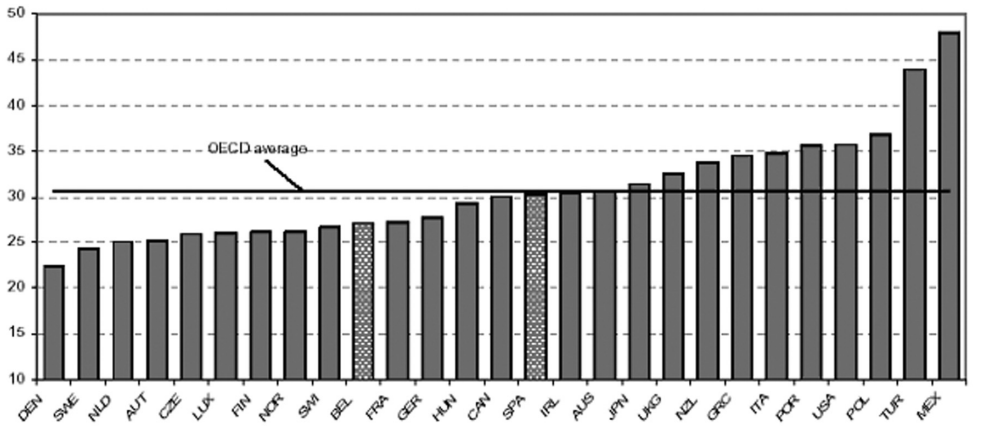
A korábbi svéd modell fontos célkitűzése volt a teljes foglalkoztatottság elérése. A munkanélküliség az 1990-es évek válságának idején 10 százalék fölé ugrott, majd 6 százalék körül mozgott az elmúlt évtizedben (5. ábra). A korábbi időszak 2 százalék közötti munkanélküliségi rátájával szemben ez az érték mindenképpen magasabbnak mondható. Mindazonáltal Bergström–Boue (2005): 27–28 felhívja a figyelmet, a munkanélküliséget korábban a rendszeres leértékelések és az állami szektor kiterjesztése révén mesterségesen tartották alacsony szinten, mely hosszú távon semmiképpen sem volt fenntartható.[42] Továbbá a jövedelemhelyettesítő juttatások (betegség, nyugdíj, munkanélküliségi segély) jelentősen növelik az ún. rezervációs bért, tehát azt az összeget, ami mellett megéri dolgozni a segélyek helyett[43]. Tehát a munkanélküliség sokkal inkább a munkára való ösztönzők gyengeségéből, mint a fegyelmezett makrogazdasági politikából fakad. Kezelése ezért elsősorban a jóléti intézmények reformjának folytatását és nem a makrogazdasági politika lazítását igényli. Összességében a teljes foglalkoztatottság a jelenlegi feltételek mellett nem tűnik elérhetőnek, de a svéd gazdaság teljesítménye még mindig sokkal jobb ebből a szempontból is, mint az eurózónáé: 1996 és 2005 között Svédországban az átlag aktivitási ráta 77,3 százalék, míg a munkanélküliség 6,8 százalék, ezzel szemben az EU-12-ben 68,4 százalék aktivitás 9,1 százalékos munkanélküliséggel jár.[44]

Végezetül a svéd modell értékelésének harmadik fontos szempontja a társadalmi egyenlőség megvalósulása, mely a korábbi svéd modell egyik legvonzóbb aspektusa volt.

[42] Ez a megközelítés egybecseng Kornai (2005): 925–926. érvelésével, aki a munkanélküliséget a kapitalizmus természetes velejárójaként említi, melynek teljes kiküszöbölése piacgazdasági keretek között illúzió. Ezt először Friedman (1968) igazolta.
[43] Bergström – Boue (2005): 39–40.
[44] Európai Bizottság (2005): 196. és 208.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:30 PM Page 20

9. ábra: Jövedelem-eloszlás az OECD országokban: Gini-koefficiens

Megjegyzés: a táblázatban a legújabb elérhető adatok szerepelnek 1999 és 2002 között.
Forrás: Förster – D'Ércole (2005): 10.

A 9. ábra tanúsága szerint a jövedelem-egyenlőtlenség szintje változatlanul a legalacsonyabbak között van az OECD országokban. Bár Svédországban a társadalom 70 százaléka úgy gondolja, hogy ez az érték is túl magas és az államnak be kell avatkoznia[45], piacgazdasági keretek között[46] ez a teljesítmény mindenképpen jónak mondható.

Összességében a makrogazdasági fegyelem intézményesítésével Svédországban sikerült ismét öszehangolni a gazdaságpolitika különféle elemeit a pénzügyi globalizáció nyújtotta új keretek között, és a régi svéd modell célkitűzéseit új eszközökkel ismét megközelíteni. A globális kihívásokhoz való alkalmazkodás sikerét jelzi, hogy az ország mind életminőség, mind versenyképesség szempontjából a világ első három országa közé tartozik. Az ENSZ humán fejlettséget mérő indexe szerint Norvégia után a második[47], míg a Világgazdasági Fórum szerint Finnország és az Egyesült Államok után a harmadik legversenyképesebb gazdaság.[48] A következőkben a siker feltételeit elemzem.

[45] Lásd. Förster–D'Ércole (2005): 11–12.
[46] A kérdésre ugyanazok a megfontolások érvényesek, mint a munkanélküliség kérdésére. Lásd. 41. lábjegyzet.
[47] Az index három terület (hosszú, egészséges élet, tudás, elfogadható életszínvonal) különböző mutatóit aggregálja. Lásd. http://hdr.undp.org
[48] Lásd. http://www.weforum.org

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:30 PM Page 21

IV. A siker feltételei

A siker alapfeltétele mindkét korszakban a gazdaságpolitikai összehangoltság biztosítása volt a monetáris, költségvetési és a jövedelempolitika között, a külső adottságok figyelembevétele mellett. A svéd modell aranykora a bretton woods-i rezsim fennállásáig tartott, amikor a rögzített árfolyam általi fegyelmező erő elősegítette a munkaadók és a munkavállalók közötti békés együttműködést, míg a tőkekorlátozások miatt a kamatokat mesterségesen alacsonyan lehetett tartani. A bérmegállapodások sikere fenntartotta a gazdaság versenyképességét, míg az alacsony kamatok megkönnyítették a beruházásokat és a munkahelyteremtést. A bretton woods-i rendszer bukásával azonban ezek a feltételek erodálódtak, mely két recesszióban csúcsosodott ki. A rögzített árfolyam fegyelmező erejének hiányában a munkavállók és a munkaadók között kiéleződő konfliktusok a bérek termelékenység feletti növekedését eredményezték, melyet ideiglenesen lehetett az árfolyam leértékelésével kezelni, de a tőkekorlátozások feloldása után már ez az eszköz sem volt használható. Az új globális környezethez való alkalmazkodást a makrogazdasági stabilitás intézményesítésével érték el, mely új keretet jelentett a gazdaságpolitika eszközeinek összehangolásához. Ebben a keretben a stabil makrogazdasági környezet, leginkább az alacsony infláció biztosítja a hátteret a bérmegállapodásokhoz. Az inflációs vározások stabilizálódását a költségvetési fegyelem alátámasztja.

A két modell közötti váltáshoz a válság valószínűleg elkerülhetetlen volt.[49] Az 1990-es évek elején bekövetkezett súlyos recesszió az 1930-as évek világválsága óta a legsúlyosabb gazdasági sokk volt Svédországban, mely az összes szektorra kiterjedt.[50] Úgy tűnt, hogy a krízis[51] empirikus megerősítését adta a svéd közgazdászok által akkorra már több mint egy évtizede hangoztatott elméleti tézisnek, hogy a jóléti állam komoly ellenösztönzőket hoz létre a gazdaságban és ezért a növekedés ellen hat.[52] A válságról szóló leírás[53] tökéle-

[49] A válságok esetleges hasznát a strukturális reformok elkezdéséhez először Drazen–Grilli (1993) vetette fel. A svéd reformokban játszott szerepéről lásd Molander (2000): 209 és Hallerberg (2004): 100.

[50] Lindbeck et al (1994): 31.

[51] A látszat kihangsúlyozása a gazdaságpolitikai hibákra hívja fel a figyelmet, melyek nagyban hozzájárultak a válság mélységéhez. Ilyen hibának lehet tekinteni a liberalizáció ütemezését, mert a belső hitelexpanziót elsősegítette, a rosszul időzített adóreformot, mely hozzájárult a belső fogyasztás összeomlásához, csakúgy, mint a rögzített árfolyam-rezsim fenntartását, mely a kamatok növekedése miatt szintén csökkentette recesszió idején a fogyasztást. Lásd. Korpi (1996).

[52] Gunnar Myrdal, a svéd modell egyik kitalálója, egy újságcikkben már 1978-ban „csalók nemzetének" nevezte Svédországot a jóléti juttatásokkal való visszaélések miatt /idézi Lindbeck (2001): 166/. Erik Lundberg már 1985-ben a svéd modell tündöklésérőll és bukásáról ír a *Journal of Economic Perspectivesben.* Itt azonban érdemes megjegyezni, hogy míg a jóléti államnak valóban vannak ellenösztönző hatásai, például a betegszabadságok túlzott igénybevétele, melyet az OECD jelenleg a svéd gazdaság legkomolyabb problémájának lát (OECD 2005), ezek a lassan ható ellenösztönzők semmiképpen sem magyarázzák a válság időpontját, mélységét és az abból való sikeres kilábalást.

[53] Angolul *Turning Sweden Around* címen jelent meg 1994-ben.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:30 PM Page 22

tesen illeszkedett a mindennapi tapasztalatokhoz és ezért nagyban hozzájárult egy új gazdaságpolitikai konszenzus kialakításához. A helyzetértékelés annál is inkább elfogadható volt minden politikai erőnek, mivel a korábbi időszakból felgyülemlett tapasztalatok is azt mutatták, hogy reformok nélkül az egyensúlytalanságok időről időre visszatérnek az üzleti ciklus lassulása esetén.

A korábbi hibákból való tanulás Svédországban gyorsabb volt, mint más országokban, elsősorban a konszenzusos demokrácia hagyományai miatt. A különböző erők közötti együttműködés megmutatkozott a békés munkaerő-piaci kapcsolatokban, a depolitizált közigazgatásban és a kisebbségi kormányok kiegyensúlyozott kormányzásában.[54] A békés társadalmi viszonyokhoz a jóléti állam is jelentősen hozzájárul, mivel az egyenlőtlenségek alacsonyan tartása és egy elfogadható életszínvonal biztosítása révén kisebb a különböző csoportok közötti konfliktusok lehetősége. Az 1992-ben létrejött konszenzus erejét jelezte, hogy a kezdeti konszolidációs csomagot a jobbközép kormány ellenzéki támogatással hajtotta végre, majd a stabilizációt folytatta az 1994-ben hatalomra kerülő szociáldemokrata kormány is.

A válság alatt kialakult konszenzust az előző részben felsorolt sikerek fenntartották és megerősítették. A makrogazdasági fegyelem felismerése ráadásul nem kizárólag a politikusokra terjedt ki, hanem a választópolgárokra is. Ennek illusztrálásául szolgálhat az euró bevezetéséről szóló népszavazás előtti kampány, melyben az „IGEN" és a „NEM" mellett kampányolók egyaránt kihangsúlyozták a fiskális fegyelem fontosságát. Míg az „IGEN" kampány a Stabilitási és Növekedési Egyezmény fegyelmező erejét emelte ki, a „NEM" kampány többek között az egyezmény hatástalansága és a tagországok költségvetési túlköltekezésének hatásaitól féltette a svéd gazdaságot[55]. Az 56 százalékos elutasítás 83 százalékos részvétel mellett ezért nem csupán a svédek euroszkepticizmusát és a jóléti rendszer megőrzésének szándékát, hanem a fegyelem fontosságának rögződését is tükrözi, melyre a „NEM" mellett kampányoló számos vezető közgazdász és volt jegybankelnök is felhívta a figyelmet. Mindez azt jelenti, hogy még egy potenciálisan rendkívül megosztó népszavazás sem veszélyeztette a válság után kialakult konszenzust, mely a reformok eredményeinek fenntarthatóságát biztosítja.

Összességében Svédországban a költségvetési konszolidáció elindított egy pozitív spirált, melyben a makrogazdasági hitelesség csökkenő kamatokhoz és növekvő beruhá-

[54] Bár az 1930-as évek elejétől mindig szociáldemokrata kormány volt Svédországban az 1976–82-es és 1991–1994-es időszakok kivételével, a kormány mindig kisebbségi volt, kivéve 1940–1943 és 1968–1971 között. Hallerberg (2004): 153.

[55] A kampányokról lásd Lindahl – Naurin (2005): 71–75 és Jonung (2003): 128.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:30 PM Page 23

zásokhoz vezetett. A vállalati támogatások visszavonása és a piaci verseny kiszélesítése hozzájárult a termelékenység növeléséhez, mely serkentette a növekedést. A növekedés gyorsulása növelte az állam adóbevételeit, és így továbbra is lehetséges a kiterjedt jóléti állam finanszírozása. Itt kell azonban megjegyezni, hogy Svédországban az államba vetett bizalom egyik megjelenési formája, hogy az állampolgárok befizetik a magas adókat, mivel ennek arányában jó minőségű szolgáltatást kapnak, és az alacsony korrupció miatt tudják, hogy a pénzt valóban szolgáltatásra fordítják és nem egyéni haszon lesz belőle.[56] Ahol ez a fajta bizalom hiányzik, ott finanszírozhatatlansága miatt illúzió a kiterjedt jóléti rendszer fenntartása. Egy korrupt és átpolitizált bürokrácia mellett az adóelkerülés tökéletesen érthető magatartás, mely azonban az állami újraelosztás csökkentésének szükségességét jelenti.[57] Svédországban a közigazgatás technokrata jellege és depolitizáltsága mind a régi, mind az új svéd gazdasági modell idején a siker alapvető feltétele volt.

V. Következtetések

Kis nyitott ország lévén, Svédország tapasztalatai komoly tanulságokat hordoznak a közép-kelet-európai országok számára is. A következőkben öt megállapítást szeretnék külön kiemelni:

A tőke szabad áramlása időszakában a makrogazdasági egyensúlytalanságok komoly kockázatokat hordoznak, ezért az árfolyam-kilengések elkerülése érdekében a fegyelmezett makrogazdasági politika alapvető feltétel a globalizáció nyújtotta lehetőségek kihasználásához. A makrogazdasági fegyelem megteremtéséhez az intézményi korlátok bevezetése kikerülhetetlen, mivel azok hiányában az egyensúlytalanságok ciklikusan újratermelődnek. Az intézményi gyengeségek az egyedi döntésekre alapuló politikára adnak lehetőséget, mely az érdekcsoportok dominanciáját és a keynesi gazdaságpolitika aszimmetrikus alkalmazását jelenti. A konszolidációval párosuló intézményi reformoknak komoly bizalomnövelő hatása van, mely biztosítja a nemzetközi befektetőket a fegyelmezett gazdaságpolitika iránti elkötelezettségről, és egy pozitív spirált eredményez a növekvő bizalom, alacsonyabb kamatok és jó teljesítmény között. Nem igaz tehát, hogy a megszorítások automatikusan a növekedés lefékezését

[56] Az államba vetett bizalom és az adófizetés kapcsolatáról bővebben lásd Rothstein (1998): 165.

[57] Ez egybecseng a fejlődő országokban tapasztalt felismeréssel, mely szerint egy érdekcsoportok hálójában vergődő államban nem lehet sikeres az állam által vezérelt fejlődés. Minél inkább képtelen az állam ellátni az alapfunkcióit, annál fontosabb a nagyarányú privatizáció. Lásd Csaba (2005): 93–96.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:30 PM Page 24

jelentik.Az intézményi reformok végrehajtásának és hitelességének elkerülhetetlen feltétele a gazdaságpolitikai konszenzus, mely biztosítja, hogy kormányváltás esetén sem változnak az intézményi feltételek. A reformok fenntarthatóságát a konszenzus fennmaradása biztosítja, mely nagyban függ a követett gazdaságpolitika sikerétől. A szűken vett makrogazdasági fegyelemre irányuló törekvések ezért hosszú távon csak akkor lehetnek sikeresek, ha versenyképesség-javító gazdaságpolitikával és a társadalmi szolidaritást elősegítő szociálpolitikával járnak együtt.*

Irodalomjegyzék

Bergström, Villy (2002): *Monetary Policy and Wage Formation in Sweden.* BIS Review 63/2002. Elérhető: http://www.bis.org/review/r021120b.pdf. Letöltve: 2006. május 4.

Bergström, Villy (2005): *The Labour Market and Wage Formation.* Előadás, 2005. november 22. Association of Swedish Engineering Industries's HR director conference. Elérhető: http://www.riksbank.com/templates/Page.aspx?id=18983. Letöltve: 2006. május 4.

Bergström, Villy – Robert Boue (2005): Monetary Policy and Unemployment. *Sveriges Riksbank Economic Review.* 8. évf. 4. sz. 15–48.

Blondal, Jon R. (2001): Budgeting in Sweden. *OECD Journal on Budgeting.* 1. évf. 1. sz. 27–57.

Buchanan, James M. – Richard, E. Wagner (1977): *Democracy in Deficit: The Political Legacy of Lord Keynes.* Academic Press INC.: San Diego and London.

Burkhard, Drees – Ceyla Pazarbasioglu (1998): *The Nordic Banking Crisis: Pitfalls in Financial Liberalization?* IMF Occasional Paper No. 161. Washington: IMF.

Csaba László (2005): *The New Political Economy of Emerging Europe.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Drazen, Allan – Vittorio Grilli (1993): The Benefits of Crises for Economic Reforms. *American Economic Review.* 83. évf. 3. sz. 598–607.

Edgren, Gösta – Karl-Olof Faxén – Clas-Erik Odhner (1973): *Wage Formation and the Economy.* London: Allen and Unwin.

Erixon, Lennart (2000): *A Swedish Economic Policy – Theory, Application and Validity of the Rehn – Meider Model.* Műhelytanulmány 00/13. Department of Economics, Stockholm University. Elérhető: www.ne.su.se/paper/wp00_13.pdf. Letöltve: 2006. április 10.

* Az eredeti tanulmány megjelent a Közgazdasági Szemle 2006/6. számában.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:30 PM Page 25

Európai Bizottság (2005): Statistical Annex, Autumn. *European Economy.* Brussels: Directorate-General for Economic and Financial Affairs.

Fleming, Marcus J. (1962): Domestic Financial Policies under Fixed and Floating Exchange Rates. *IMF Staff Papers.* 9. évf. 363–380.

Förster, Michael – Marco Mira d'Ercole (2005): *Income Distribution and Poverty in OECD Countries in the Second Half of the 1990s* Műhelytanulmány 2005/1. Directorate for Employment, Labour and Social Affairs. Paris: OECD.

Friedman, Milton (1968): The Role of Monetary Policy. *American Economic Review.* 58.évf. 1. sz. 1–17.

Győrffy Dóra (2005a): Euró-csatlakozás és fiskális konszolidáció Magyarországon: tanulságok a globális tőkepiacok történetéből. *Külgazdaság.* 49. évf. 3. szám. 69–81.

Győrffy Dóra (2005b): Az intézményi tényezők szerepe az államháztartási hiány alakulásában Magyarországon. *Közgazdasági Szemle.* 52. évf. 10. szám. 755–773.

Hallerberg, Mark (2004): *Domestic Budgets in a United Europe: Fiscal Governance from the End of Bretton Woods to EMU.* Ithaca and London: Cornell University Press.

Heikensten, Lars (2005): The Past Ten Years – Experiences and Conclusions. *Sveriges Riksbank Economic Review.* 8. évf. 4. sz. 5–14.

Heikensten, Lars – Anders Vredin (2002): The Art of Targeting Inflation. *Sveriges Riksbank Economic Review.* 6. évf. 4. sz. 5–34.

IMF (1998): *Sweden: Selected Issues.* IMF Country Report No. 98/124. Washington: IMF.

IMF (2001): *Sweden: Selected Issues. The Role of Government.* IMF Country Report No. 01/169. Washington: IMF.

IMF (2003): *Sweden: Selected Issues.* IMF Country Report No. 03/231. Washington: IMF.

Jankovics László (2005): Az inflációs célkitűzés rendszere: az első másfél évtized tanulságai. *Külgazdaság.* 49.évf. 10. sz. 4–25.

Jonung, Lars (2003): The Political Economy of Monetary Unification: The Swedish Euro Referendum of 2003. *CATO Journal.* 24. évf. 1–2. sz. 123–149.

Kornai János (2005): Közép-Kelet-Európa nagy átalakulása – siker és csalódás. *Közgazdasági Szemle.* 52. évf. 12. sz. 907–936.

Korpi, Walter (1996): Eurosclerosis and the Sclerosis of Objectivity: On the Role of Values of Economic Policy Experts. *The Economic Journal.* 106. évf. 439. sz. 1727–1746.

Landesmann, Michael – Juhana Vartiainen (1992): Social Corporatism and Economic Performance. In: Pekkarinen, Jukka, Matti Pohjola and Bob Rowthorn eds. *Social Corporatism: A Superior Economic System?* Oxford: Clarendon Press. 210–241.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:30 PM Page 26

Lindahl, Rutger – Daniel Naurin (2005): Sweden: The Twin Faces of a Euro-Outsides. *Journal of European Integration.* 27. évf. 1. sz. 65–87.

Lindbeck, Assar (1997): The Swedish Experiment. *Journal of Economic Literature.* 35. évf. 3. sz. 1273–1319.

Lindbeck, Assar (1998): A svéd kísérlet I–II. *Külgazdaság.* 42. évf. 7–8. sz. 57–89. és 9. sz. 56–74.

Lindbeck, Assar (2001): Lessons from Sweden for Post-Socialist Countries. In: Kornai, Janos, Stephan Haggard and Robert R. Kaufman eds. *Reforming the State: Fiscal and Welfare Reforms in Post-Socialist Countries.* Cambridge and New York: Cambridge University Press.

Lindbeck, Assar et alii (1994): *Turning Sweden Around.* Cambridge: MIT Press.

Lindh, Yngve – Henry Ohlsson (2000): Trends in Swedish Public Finances – Past and Future. *Sveriges Riksbank Economic Review.* 3. évf. 4. sz. 83–102.

Lundberg, Erik (1985): The Rise and Fall of the Swedish Model. *Journal of Economic Literature.* 23. évf. 1. sz. 1–36.

Martin, Andrew (2000): The Politics of Macroeconomic Policies and Wage Negotiations in Sweden. In: Iversen, Torben, Jonas Pontusson and David Soskice eds. *Unions, Employers and Central Banks: Macroeconomic Coordination and Institutional Change in Social Market Economies.* Cambridge and New York: Cambridge University Press. 232–264.

Mjoset, Lars (1987): Nordic Economic Policies in the 1970s and 1980s. *International Organization.* 41. évf. 3. sz. 403–456.

Mishra, Ramesh (1999): *Globalization and the Welfare State.* Cheltenham: Edward Elgar.

Molander, Per (2000): Reforming Budgetary Institutions: The Swedish Experiences. In: Rolf Strauch – Jurgen Von Hagen eds. *Institutions, Politics and Fiscal Policy.* Dordrecht, Netherlands and Norwell, MA US: Kluwer Academic Publishers Group. 191–214.

Mundell, Robert A (1963): Capital Mobility and Stabilization under Fixed and Flexible Exchange Rates. *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, 29. évf. 4. sz. 475–485.

OECD (2005): *Sweden 2005.* OECD Economic Surveys. Paris: OECD

Pontusson, Jonas – Peter Swenson (1996): Labor Markets, Production Strategies, and Wage Bargaining Institutions: The Swedish Employer Offensive in Comparative Perspective. *Comparative Political Studies.* 29. évf. 2. sz. pp. 223–250.

Prasad, Eswar S. – Kenneth Rogoff – Shang-Jin Wei – M. Ayan Kose (2003): *Effects of Financial Liberalization on Developing Countries: Some Empirical Evidence.* IMF Occasional Paper No. 220.

Rehn, Gösta (1953): The Problem of Stability: an analysis and some policy proposals. In: R. Turvey ed. *Wages Policy under Full Employment.* London: William Hodge Co.

ujforum_betty.qxp 9/28/2006 12:30 PM Page 27

Rothstein, Bo (1998): *Just Institutions Matter: The Moral and Political Logic of the Universal Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.

Semjén András (1999): A svéd jóléti rendszer átalakulása. *Közgazdasági Szemle*. 46. évf. 4. sz. 326–345.

Von Hagen, Jürgen (1992): *Budgeting Procedures and Fiscal Performance in the EC*. Economic Papers No. 96. Brussels: European Commission Directorate General for Economic and Financial Affairs.